

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

SAKRALNA ARHITEKTURA VEZA NEBA I ZEMLJE

**DREVNI GRAD
NAN MADOL**

**PUTOVANJE KAO
PRILIKA**

**PLANINSKI LANAC
KII U JAPANU**

**KAMI
Duhovi prirode**

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

05 | 2025. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 POSVEĆENO BOŽANSKOM PRISUTNOŠĆU

Kurush Dordi

7 DREVNI GRAD NAN MADOL Graditeljsko čudo na Tihom oceanu

Dragan Savović i Marta Mihičić

10 PUTOVANJE KAO PRILIKA

Silva Deak

12 PLANINSKI LANAC KII U JAPANU Svetišta rasuta u planinama

Danijela Šušić

16 KAMI - DUHOVI PRIRODE

Marin Božić

18 EGIPATSKA JEZGRA BROJ 7

David Brajić

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

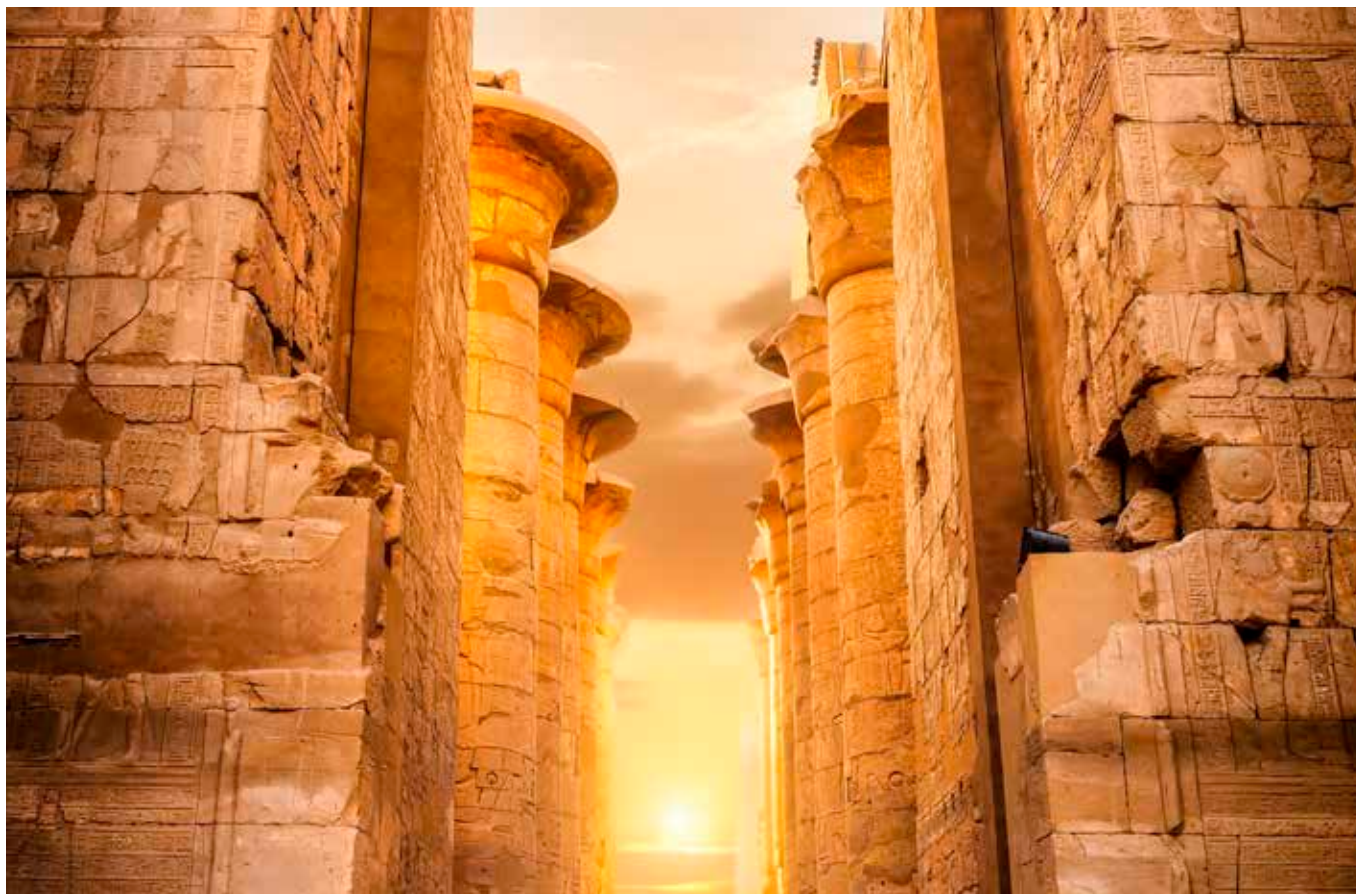
7

10

12

16

18

Tražeci svoje mjesto pod Suncem, čovjek je oduvijek učio iz prirode. Uočavao je njene pravilne ritmove i neobične znakove, otkrivao njene skrivene tajne i brojne blagodati. Uvidio je koliko je moćna, ne samo kad je silovita i postojana, nego i kad je krhka i promjenjiva. Uvijek je u njoj mogao obnoviti snagu i pronaći nadahnuća kojima je otkrivao neke nove horizonte i pokretao suptilnija, duhovna stremljenja.

Slijedeći putokaze prirode, pronalazio je posebna mjesta na kojima su život i vrijeme ostavili čudesan trag i pretvarao ih u sveta mjesta, posvećeni prostor-vrijeme ispunjen božanskim ozračjem i plemenitim težnjama. Orijentirajući se prema ključnim nebeskim pojavama, stvarao je iznimne spomenike i hramove, divovske menhire i dolmene, veličanstvene piramide i katedrale... Dotičući veliku tajnu postojanja, mogao se odvojiti od ustaljene svakodnevnice i neumoljive prolaznosti i biti bliže vječnosti i jedinstvu svega. Zato su ta mjesta odolijevala vihorima epoha i bila živi uzor čak i u ruševinama, čuvajući plamen nade i inspiracije za buduće ljude koji će nastaviti stvarati novi i bolji svijet. 𐀀

Uredništvo

POSVEĆENO BOŽANSKOM PRISUTNOŠĆU

Kurush Dordi

Pojedina mjesta diljem svijeta tisućljećima se smatraju fascinantnima i svetima. Usprkos svoj materijalnoj raskoši i veličini novijih arhitektonskih postignuća, postoji nešto vezano za drevne, tisućama godina stare građevine što u nama izaziva strahopoštovanje. Mnoge današnje poznate građevine, poput kompleksa s pet zvjezdica u Dubaiju, izgledaju neizražajno u usporedbi s npr. kompleksom hramova Angkor Wat u Kambodži. Takve drevne spomenike karakteriziraju različiti simbolički elementi povezani s njihovom sakralnom funkcijom, posvećenost određenom božanstvu, korištenje specifičnih boja, građevinskih materijala, arhitektonski dizajn, a možda ponajviše značaj same lokacije.

Rumunjski povjesničar religija i antropolog Mircea Eliade (1907.-1986.) skovao je pojam *hijerofanija*¹ kako bi opisao osobiti karakter specifičnih mjesta "dotaknutih božanskom prisutnošću". Aboridžini također vjeruju da pojedina mjesta postaju sveta dodirom Stvoritelja; takva su mjesta bila posebno važna za obrede pročišćenja, molitve, posta i apstinencije. Iako nikakvi posebni obredi nisu bili potrebni da bi se mjesto učinilo svetim, pretjerana ljudska prisutnost mogla je dovesti do njihova onečišćenja.

Sveto mjesto često je povezano s nekom planinom ili uzvisinom, osobitim stijenama, jezerom ili livadom, a to se moglo odnositi i na cijeli krajolik ili ekosustav.

Vjerovalo se da su takva mjesta oživljena i prožeta elementalnim bićima prirode koja su se u mnogim drevnim tradicijama nazivali bogovima. Vjerojatno i židovska Kabala ukazuje na to bogatstvo života koje moderni čovjek ne primjećuje kada govori da mudraci koji znaju čitati iz prirode nemaju potrebe za intelektualnim znanjem. Je li moguće da su drevne tradicije, koje danas odbacujemo kao poganske, možda dublje razumjele tajne prirode nego što možemo danas zamisliti ili empirijski percipirati?

Za drevne narode, ta su sveta mjesta služila kao most između fizičkog i metafizičkog svijeta, omogućavala su pristup svijetu bogova i nudila mogućnost transformacije. Iz tog su razloga takva mjesta birana za obavljanje obreda prijelaza kao što su plemenske inicijacije, vjenčanja i pogrebni rituali. Mnoga takva mjesta bila su mjesta hodočašća jer se vjerovalo da imaju blagotvorna i ljekovita svojstva za tijelo i dušu.

Plotin u *Eneadama* objašnjava svrhu svetih mjesta na sljedeći način: "Drevni mudraci koji su tražili načine da osiguraju prisutnost božanskih bića gradnjom svetišta i postavljanjem kipova, pokazivali su uvid u prirodu Svega; uvidjeli su da će, iako je Dušu moguće slijediti posvuda, njezina prisutnost biti još lakše osigurana ukoliko se pripremi odgovarajuće hranište, mjesto koje je pripremljeno za prijem određenog dijela ili oblika Duše, nečega što je reproducira, predstavlja je i služi kao zrcalo koje će uhvatiti njezinu sliku."

¹Hijerofanija – očitovanje svetoga putem simbola i vidljivih tragova.

Nebesko zrcalo

Prve civilizacije uočile su da se Sunce, Mjesec, planeti i zvijezde nalaze u određenim odnosima u okviru različitih astronomskih ciklusa. Gotovo univerzalno, najvažniji trenuci solarnog ciklusa bili su ekvinocij (lat. *jednaka noć*) i solsticij (lat. *suncostaj*), koji su za mnoge drevne civilizacije označavali podjelu godine na četiri godišnja doba. Svako se doba pomno obilježavalo s periodičnim izmjenama Zemljinih energija, što je dovelo do nastanka prvih protoreligijskih svečanosti. Važnost tih trenutaka dobro je dokumentirana u folkloru i mitologiji. Kako su ljudska društva s vremenom postajala sjedilačka, ta su se četiri godišnja doba sve više vezivala uz poljoprivredne cikluse sadnje i žetve.

Kako bi odredile te posebne trenutke, drevne civilizacije su kroz povijest izgradile niz spomenika na odabranim lokacijama. Neki od najstarijih i matematički složenih primjera su megalitski kompleksi koji variraju od jednog do više podignutih kamenih blokova, poznatijih kao *menhiri* i *dolmeni*, koji su negdje dijelovi velikih zemljanih humaka sa skrivenim komorama, prolazima ograđenim kamenim zidovima i tajanstvenim kamenim prstenovima od kojih su najpoznatiji Stonehenge i Avebury.

Procjenjuje se da na Britanskim otocima postoji oko devet stotina takvih kamenih kružnih konstrukcija te su arheološka i astronomska istraživanja u proteklih tridesetak godina, potpomognuta uređajima koji prate tijek i intenzitet geofizičkih energija, pokazala da su ta mjesta imala dvojaku ulogu astronomskih opservatorija i ceremonijalnih središta. Profesor Alexander Thom sa Sveučilišta Oxford započeo je sustavno pro-

matranje megalitskih građevina još 1934. godine. U početku, njegova istraživanja nisu bila dobro prihvaćena od akademske zajednice jer su se suprotstavljala tadašnjoj službenoj arheologiji. Pokazala su, naime, da su matematička, astronomska i inženjerska znanja i sposobnosti drevnih graditelja bila daleko naprednija nego što se tada pretpostavljalo i da su za više od tisuću godina prethodila mogućnostima koje će se kasnije pojaviti u Europi.

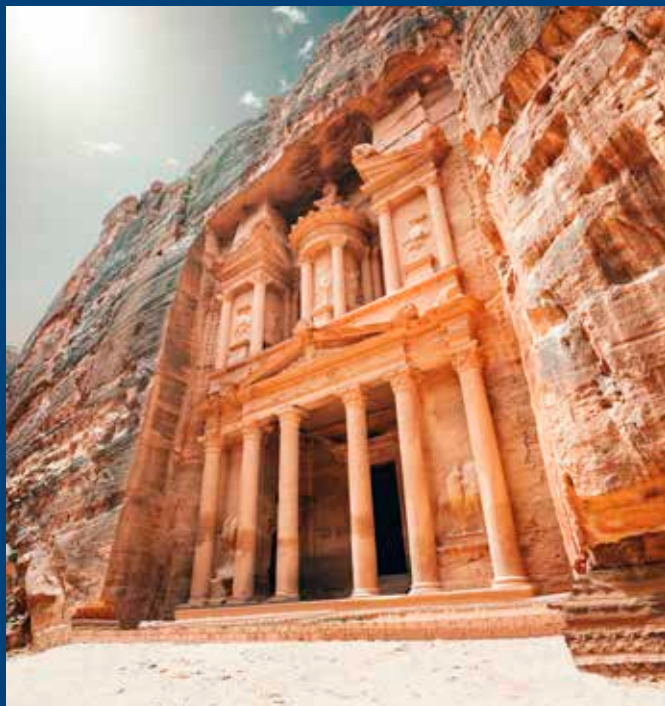
Izgleda da su se za mnoge od ovih megalitskih struktura pažljivo birala mjesta s jedinstvenom geotermalnom aktivnosti, ili su te strukture označavale mjesta gdje su prisutne podzemne vode, posebni minerali, odnosno mjesta s izraženim magnetskim/teluričkim strujanjima. Iako su to sve prirodni fenomeni, pretpostavlja se da su drevni graditelji znali pronaći i iskoristiti te energetske tokove. Neki pretpostavljaju da su megaliti služili kao most između Zemljinih i nebeskih, odnosno zvjezdanih energija. Obilježavanje takvih mjesta u prirodi služilo je oslobađanju tih energija jer su megaliti imali ulogu sličnu akupunkturnim iglama u smislu oslobađanja ili kanaliziranja energije za specifične svrhe.

Drugi, slični primjeri megalitskih struktura su Tatetsuki u Japanu, Bouar u Srednjoafričkoj Republici, poznati Moai na Uskršnjem otoku i mnoge druge koje su pronađene diljem indijskog potkontinenta.

Sakralna geometrija, lokacija i arhitektura

U redu se nalazi ljepota, a u ljepoti se nalazi red. To gotovo združuje geometriju, geografiju i arhitekturu. Zapravo je sva drevna sakralna arhitektura uzimala u

obzir i koristila geometriju i geografiju, pri čemu su prirodne proporcije i omjeri bile osi koje su posredovale između ljudskog i božanskog svijeta. Sakralna arhitektura je na taj način trebala služiti harmonizaciji ljudskog s božanskim svijetom.

Većina ezoterijskih tradicija koristile je geometriju kao duboki mistični jezik pomoću kojega se mogu dokučiti i oponašati tajne univerzuma. Na primjer, *Sthapatya Veda*, drevna indijska rasprava o arhitekturi, navodi da hram i grad trebaju predstavljati odraz univerzuma. Zanimljivo je da su gradovi kulture Harrapa imali definiran geometrijski raspored i bili izrađeni prema uputama vedskih priručnika. Pravokutni oblik predstavljao je nebeski aspekt usklađen s četiri kardinalna smjera, kao i s dva solsticija i ekvinocija.

Važno je napomenuti da su središta mnogih drevnih gradova bila na uzvisinama na kojima se često nalazio hram ili neko slično važno mjesto poput knjižnice ili sjedišta uprave grada. Ostatak grada podizao se oko tog sakralnog središta te je tako fizički i simbolički štitio svoj najvrjedniji dio.

Sveta mjesta u prirodi

Ako je sva priroda sveta, i ako su i sva živa bića sveta, kako je onda moguće da je neko posebno mjesto ili predmet označen posebno svetim? Zamislimo četiri osnovne strane svijeta: sjever, jug, istok i zapad. Svaka strana podjednako je važna, ali istok je uvijek imao izraženo sakralno značenje koje izvire iz simbolike mjesta s kojeg se uzdiže Sunce koje daje Zemlji život. Stoga su svetišta mnogih sakralnih objekata okrenuta upravo prema Istoku.

Razne su kulture posebnu važnost pridavale planinama koje su smatrali boravištima bogova, a koje ujedno simbolički prikazuju uzdignuti duh. Na sličan su način vodene površine također smatrane svetima jer su se povezivale s mitovima koji govore o nastanku univerzuma iz beskonačnog prvobitnog oceana. Rimski filozof Seneka piše: "Gdje izvire potok ili teče voda, tamo treba graditi svetišta i nuditi žrtvene darove". Prema drevnoj egipatskoj mitologiji, bog Sunca Atum (*Ra*) počivao je na prvobitnom oceanu (*Nun*). Babilonska mitologija govori o prvobitnim bogovima koji su nastali miješanjem slanih voda (*Tiamat*) i slatkih voda (*Apsu*). Svete hinduističke knjige povezuju "bućkanje" prvobitnog oceana s nastankom svega što postoji. Prirodni izvori, rijeke, jezera i vrela još se percipiraju kao puni tog stvaralačkog potencijala, i u religijskim tradicijama povezuju se s obitavalištima nadnaravnih bića.

Što bi svi ovi primjeri trebali nama značiti? Sveta mjesta sama po sebi pokazatelj su težnje drevnog čovjeka da pronade posebna mjesta u kojima je veza s božanskim bila dostupnija, izravnija. Na taj je način iskazivan poriv da se uskladi sa svetim. Zbog toga su na određenim mjestima izgrađeni spomenici kao izraz te čežnje. Drevni je čovjek hodočastio na ta mjesta kako bi se izliječio, postigao unutarnji sklad između vlastite materijalne i duhovne dimenzije. Možda bismo mogli oživjeti takvu težnju i razviti senzibilitet za prepoznavanje i štovanje tajanstvenih i značajnih tajni Zemljine prirodne geografije. ☸

S engleskog preveo: Ivica Rosić

DREVNI GRAD NAN MADOL

GRADITELJSKO ČUDO NA TIHOM OCEANU

Dragan Savović i Marta Mihičić

Megalitski spomenici širom svijeta stoljećima ponosno stoje i prkose vremenu i prirodnim nepogodama. Razdoblje njihova nastanka, svrha i način gradnje i dalje su uglavnom nepoznati. Drevni grad Nan Madol u Mikroneziji također je graditeljsko čudo koje istražiteljima nudi više pitanja negoli odgovora.

Struktura Nan Madola

Nan Madol se nalazi na jugoistočnom djelu otoka Pohnpeija, najvećeg otoka u Mikroneziji. Prostire se na površini od oko 18 km², dok jezgru lokaliteta čini područje dugačko oko 1,5 km i široko 0,5 km. Ovaj drevni grad sastoji se od devedesetak umjetnih otočića izgrađenih od bazalta i koraljnih grebena. Pretpostavlja se da je prvobitni grad bio mnogo veći, ali je s vremenom potonuo u ocean.

Na nekim se otocima stanovalo, na drugim se proizvodila hrana, izrađivali kanui, izvodile ceremonije, obredi i plesovi. Raznih su oblika i veličina, najčešće pravokutni. Danas su uglavnom

obrasli bujnom vegetacijom, ponajviše palmama. Malo je artefakata pronađeno koji bi ozbiljnije svjedočili životu na ovim otočićima – tek nešto keramike i predmeta od školjki. Ostalo je nepotvrđeno, no spominje se da su neki od prvih istraživača pronašli kosti mnogo veće od veličine današnjih stanovnika Pohnpeija.

U ovoj megalitskoj strukturi koraljni kameni blokovi i bazaltne stupovi naslagani su jedni preko drugih bez ikakvog vezivnog materijala. Nijedan blok i stup nije lakši od pet tona, a ima ih i znatno težih. Neki teže i do pedeset tona. Zidovi grada su visoki i do osam metara, dok su negdje široki i do pet metara.

Kako i odakle se ta monumentalna građa zapanjujuće težine i količine dopremala, pitanja su i dalje bez odgovora.

U blizini Nan Madola nema kamenoloma, a na tom dijelu Pohnpeija nema ni nalazišta bazalta. Zanimljivo je da u kamenoj građi Nan Madola ima ugrađenih i magnetnih stijena – približi li im se kompas, magnetna igla se vrtoglavo okreće.

Povijest i bogata mitologija

Pisanih izvora o povijesti Nan Madola gotovo da nema. Usmene predaje i mitovi su bogatiji pa time nude i različite varijante istih događaja.

Spominje se da je Nan Madol izgrađen u 1. ili 2. stoljeću nakon Krista, a kao mogući osnivač navodi se dinastija Saudeleur. Na drugim mjestima se navodi da je dinastija Saudeleur gradom vladala od 12. do 15. ili 17. stoljeća. Pisani izvori o toj dinastiji gotovo da i ne postoje, a usmene predaje prenose da se njihov izgled u mnogo čemu razlikovao od stanovnika Pohnpeija i da ih otočno stanovništvo nije prihvaćalo zbog nametanja apsolutističke vladavine.

Prema jednom mitu dva su brata, dva maga, Olisihpa i Olosohpa, došla na otok Pohnpei u velikom kanuu u potrazi za mjestom na kojem bi postavili oltar svome bogu groma, kiše ili poljoprivrede. Bili su mudri i hrabri, imali su magične moći i kad su se iskrcali na područje budućeg svetog grada Nan Madola, već su govorili jezikom ondašnjeg domicilnog stanovništva. Mit navodi da su ih u tu misiju poslali neki sveti ljudi koji su živjeli daleko... Prvi kamen postavljen u temelje budućega grada bila je četverostrana bazaltna ploča orijentirana prema četiri strane svijeta, baš na način kako su se gradili sveti gradovi drevnog svijeta. Megalitske bazaltne blokove pomogao im je donijeti veliki leteći zmaj!

Kada je Olisihpa umro od starosti, Olosohpa je postao prvi Saudeleur. Oženio je lokalnu djevojku i bio začetnik šesnaest vladara dinastije Saudeleur. Negdje

se navodi da razdoblje dinastije Saudeleur dolazi tek nakon smrti oba brata. Predaje upućuju da je dinastija Saudeleur završila svoju vladavinu gradom u 17. stoljeću, poražena od polumitskog heroja Isokelekela koji je sa svojim pratiteljima došao kao miroljubiv posjetitelj, ali je na kraju zavladao gradom. Završetkom njegove vladavine završava se i život u drevnom gradu koji je otada nenaseljen.

Moguće je da je dinastija Saudeleur, došavši na ovo područje, zatekla drevni grad. Možda je Nan Madol izgrađen u nekom davnom vremenu, čak veće starosti od Stonehengea, od piramida u Gizi, od majanskih hramova, od prapovijesnog nalazišta Göbekli Tepea u Turskoj... S obzirom na to da se veliki dio Nan Madola nalazi duboko pod vodom, neke teorije granicu njegovog mogućeg postanka pomiču prije posljednje deglacijacije koja se dogodila prije četrnaest tisuća godina, kada se razina Tihog oceana mogla podići čak i za sto metara. To bi upućivalo da je grad mogao biti izgrađen prije više od četrnaest tisuća godina. Ako je stvarno tako, tko ga je izgradio? Neki smjeliji istraživači ovaj grad povezuju s potopljenim mitskim kontinentom Lemurijom.

Ceremonijalno središte

Nan Madol na lokalnom jeziku znači "nešto između". Možda nešto između neba i zemlja, zraka i mora, između ovoga i onoga svijeta... Sve drevne civilizacije su donji svijet povezivale s ovim materijalnim, vidljivim svijetom u kojem živimo, a gornji s duhovnim,

nevidljivim, transcendentnim, koji je izvor i svrha ovom vidljivom. Također su imale sveta središta koja su na neki način bila most između ta dva svijeta.

Kao i sva sveta mjesta, Nan Madol je bio podijeljen u dva dijela – svjetovni i sveti. U jugozapadnom dijelu grada bile su administrativne zgrade i palače za stanovanje, dok su se na sjeveroistočnim otocima nalazili ceremonijalni kompleksi, grobnice i hramovi.

Čitav grad s umjetnim otocima povezanim obrambenim zidovima i morskim kanalima izgleda kao labirint. Zbog mreže kanala i otoka naziva se i "Venecijom Tihog oceana".

Zidovi i kanali, široki u prosjeku kao cesta s četiri trake, čuvali su grad od dolaska neprijatelja, a u vrijeme oseke kanalima se nije moglo ploviti. Vrata u glavni kompleks svetišta su toliko niska da se potrebno sagnuti kako bi se krenulo dalje – potrebno se pokloniti svetom prije ulaska u sveti prostor. Ovaj građevni element nije jedinstven u Nan Madolu – postoji i u egipatskim, južnoameričkim i drugim svetištima. Neka istraživanja upućuju na to da su neki hramovi Nan Madola građeni tako da korespondiraju sa solsticijima i ekvinocijima – na te dane u točno određeni sat zrake Sunca padaju na svete točke ceremonijalnog središta. U gradu se također nalaze i grobnice plemstva i vladara, a najpoznatija je grobnica Nan Douwas u koju su se sahranjivali visoko rangirani svećenici. Postoji legenda da je u jednoj grobnici pokopan i sam Isokelekel.

Za lokalno stanovništvo grad i danas predstavlja sveto i mistično mjesto gdje borave duhovi predaka. Rijetko mu prilaze, najčešće da bi bili vodiči istraživačima i pustolovima, a i tada to čine nerado i s velikim strahopoštovanjem. Postoje priče da je ponekad moguće čuti istovremeno zadivljujući i pomalo zastrašujući zvuk trube koji se izdiže iznad ruševina. Lokalno stanovništvo vjeruje da to duhovi predaka sviraju pušući u školjku...

Iako je i kopneni dio Nan Madola nedovoljno istražen, pravu zagonetku ipak predstavlja onaj dio drevnoga grada koji je potopljen. Bez obzira na sve suvremeniju ronilačku opremu i kartiranje podmorja, tom je dijelu vrlo teško pristupiti. Bilo je nekih ekspedicija koje su se s puno entuzijazma prihvatile tog zadatka, ali vidljivost bi ubrzo postala slaba, potopljene kanali i lagune bi sličili na mračne tunele bez izlaza, a dodatnu opasnost predstavljali su morski psi i tropske zmije. Daljnji problemi su kompleksnost morskog dna i jačina morskih struja koje onemogućavaju ronioce da detaljnije istraže podmorje Nan Madola.

Prvi znanstvenik koji je mapirao Nan Madol bio je njemački etnolog dr. Paul Hambruch 1910. godine. Njegove bilješke o Pohnpeiju smatraju se standardom etnografije za antropologe koji istražuju Mikroneziju i pravom riznicom informacija o mitovima, legendama i domorodačkim tradicijama.

Jedan od najpoznatijih istraživača arheologije Nan Madola je William S. Ayers sa sveučilišta u Oregonu. Dr. Ayers je dao značajan doprinos u rekonstrukciji izgleda megalitskih građevina na tlu Mikronezije koristeći računalnu grafiku. Također istražuje arheološka nalazišta kamenih resursa korištenih za gradnju megalitskih građevina.

Nan Madol je upisan u svjetsku kulturnu baštinu UNESCO-a 2016. godine, no i dalje čeka blagonaklonije vrijeme za svoju restauraciju budući da je izložen kišama, olujama, tajfunima i potresima. Njegovu propadanju doprinose bujna vegetacija i vlažna klima, a posebno mangrovo drvo i kruhovac koji svojim korijenjem malo-pomalo razgrađuju drevne zidine.

Jesmo li bliže odgonetanju tajni Nan Madola? Možda je španjolski znanstvenik i povjesničar Gregorio Maraňon u jednom od svojih eseja dao zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje: "Usprkos velikom napretku znanosti i njenim dostignućima, znanost ne može baš sve objasniti, niti će to ikada moći. Možda će rasvijetliti mnoge činjenice koje su danas neobjašnjive, ali koliko god se pomjerale granice znanja, pred nama će se prostirati beskonačni svijet misterija." 🏰

PUTOVANJE KAO PRILIKA

Silva Deak

Kaže se da je za dušu dobro s vremena na vrijeme promijeniti uobičajene životne okolnosti, da je dobro povremeno nekamo otputovati. Možda je poanta u tome što se udaljavamo od stvari na koje smo toliko navikli da ih gotovo i ne primjećujemo u sadašnjosti, već ih samo poistovjećujemo s nekim oblikom sjećanja. Čovjek lako zapada u ropstvo rutine, tada mu se svijest sužava i ne dopušta mu da primjećuje sve one promjene i novine koje život svakodnevno donosi.

Jedan od lijekova za to, kao i sredstvo buđenja, je putovanje. Tijekom putovanja sve nam je odjednom novo, više nismo napola uspavani, kao na radnom mjestu, na ulici ili kod kuće. Moramo paziti na sve jer nam je sve nepoznato i događa se u sadašnjem trenutku. Predmeti i ljudi toliko snažno zaokupe našu pažnju da u drugi plan potisnu i naša sjećanja na prošlost i naše planove za budućnost. Ponekad nam je dovoljno samo

nekoliko dana razdvojenosti od našeg uobičajenog "ja" da bismo se osjetili odmoreno.

Još mnogo više nas obnavlja putovanje koje nam donosi mentalnu i emocionalnu hranu koja danas toliko nedostaje. Putovanje koje nam donosi drugačija iskustva. Iskustva koja se uvijek iznova vraćaju u našu svijest kao teme za razmišljanje, bude u nama želju za dubljim znanjem, potiču nas na čitanje i na istraživanje. Ono što utječe na pojedinca na ovaj način ovisi o njegovom vlastitom mentalnom ustroju i obrazovanju, a može imati snažan učinak buđenja.

Međutim, imamo jednu zajedničku temu koja nadilazi sve druge, a to je naš ljudski identitet. Ako se odmaknemo od našeg malog svijeta u kojem osobne stvari imaju apsolutni prioritet i potpuno nam zaokupljaju pažnju, i počnemo promatrati svijet očima nekih drugih ljudi, možda i druge kulture, moglo bi se pojaviti jedno novo gledište s kojeg možemo promatrati

i svijet i sebe, tj. čovječanstvo u cjelini. Čovječanstvo koje ima svoju prošlost i svoju budućnost, odnosno sudbinu na Zemlji. Ako se tijekom naših putovanja ne usmjerimo samo na svakodnevni život drugih ljudi nego upoznajemo i svjetonazore koji su drukčiji od naših, nailazimo na ruševine starih gradova koje svjedoče o tragovima nekadašnje prevladavajuće duhovnosti, moramo se zapitati zašto je čovječanstvo diljem svijeta razmišljalo drukčije nego današnji zapadni čovjek. Zašto su ljudi imali drukčiji sustav vrijednosti koji je utjecao na njihov moral i način života, jednom riječju na sve? Što su oni znali pa su fizički život smatrali manje vrijednim od duhovnog života, a što nas, koji smo se tijekom manje od jednog stoljeća naviknuli na posvemašnju udobnost, ponekad gotovo šokira?

Prošlost nam nameće bezbroj pitanja, ali isto tako i budućnost. I za divno čudo, ne moramo niti otputovati da bismo sebi mogli postavljati pitanja koja proširuju našu svijest i obnavljaju nam dušu. Znanja naših predaka prisutna su po cijelom svijetu, a naši se zajednički korijeni mogu "iskopati" posvuda na Zemlji. Naši su preci učili od prirode, a izgradnju svojih gradova usklađivali su s postojećim prirodnim zakonima koji stoje iza neprestanog protoka vremena i nepromjenjivog prostora. Nisu gradili utvrđene gradove odvojene od prirode nego žive gradove koji su koristili pogodnosti

vječnog kretanja života prirode tako što su čovjeku i njegovim sustavima omogućavali da se s vremena na vrijeme obnove. Čovjek tada još nije bio u zamci rutine i njenih ograničavajućih navika – jer nitko od živih bića u prirodi ne pati od toga – nego je, za razliku od nesvjesnog načina života drugih živih bića, razumio i znao kada i čemu dolazi vrijeme.

Kada se nakon putovanja vratimo uobičajenom životu, bacimo pogled na sve drugim očima. Tada se može desiti da otkrijemo i nešto što nam je samo odsutnost mogla omogućiti. S druge strane, ako naučimo hodati vlastitim gradom poput pažljivog turista koji diže pogled i pomno promatra pročelja zgrada, trgove i mostove, kipove, čak i lica ljudi, mogli bismo ovladati jednom važnom sastavnicom svakodnevne obnove. Problem je ako se niti kod kuće niti na putovanju ne uspijevamo riješiti tereta koji nas muči; tada ga stalno i posvuda vučemo sa sobom. Upravo na to Seneka upozorava svog prijatelja Lucilija još prije dvije tisuće godina: "Moraš promijeniti svoje srce, a ne svod nebeski." A za promjenu srca, odnosno samoga sebe, ne preporučuje ništa drugo nego melem koji liječi svaku duševnu bol: filozofiju koja obnavlja dušu i tako je čini stalno mladom. ☸

S mađarskog prevela: Olga Cizler

PLANINSKI LANAC KII U JAPANU

Svetišta rasuta u planinama

Danijela Šušić

Nije planina ta koju osvajamo, već sami sebe. ~ Edmund Hillary

Oduvijek se čovjek uspinjao na planine i hodočastio na sveta mjesta u nadi da će se približiti božanskom, onom svetom, najdubljem dijelu sebe.

Legende i mitovi o svetim mjestima govore o njihovoj iznimnoj moći. Sveta mjesta postoje u svim dijelovima svijeta jer je općeljudska težnja za susretom s onim što nas nadilazi univerzalna kao i potreba da joj se da oblik i mjesto. Brojni su primjeri nadasle poznatih planina, brežuljaka, špilja, otoka, pustinja... koji nose atribut "svetog", npr. Fujiyama, Delos, Uluru...

Planinski lanac Kii u Japanu također je jedno takvo sveto mjesto. Stoljećima se rijeka hodočasnika uspinje prema njegovim vrhuncima, prema mjestu gdje obitavaju kamiji, Buddha i Bodhisattva.

Svetišta planinskog lanca Kii

U Tihom oceanu, na najvećem japanskom otoku Honshu, nalazi se poluotok Kii, a na njemu istoimeni planinski lanac koji skriva tri sveta mjesta: Yoshino i Omine, Kumano Sanzan i Koyasan.

Čitavo ovo područje koje je gusto pošumljeno raznim vrstama listopadnog i zimzelenog drveća, njegovano vodom od obilnih godišnjih padalina, vlagom od rijeka, slapova i Tihog oceana, sjedište je niza hramova i svetišta. Grebeni visoki od tisuću do dvije tisuće metara prostiru se u svim pravcima. Ova tri sveta mjesta nalaze se u blizini nekadašnjih prijestolnica Nare i Kyota i s njima su dobro povezana hodočasničkim putovima. Zbog hodočasničke tradicije duge dvanaest stoljeća, kao i zbog izuzetnih kulturnih

pejzaža, planinski lanac Kii upisan je 2004. godine u UNESCO-ovu svjetsku baštinu.

Svetišta planine Kii imala su snažan utjecaj na izgradnju hramova i svetišta diljem Japana.

U ovom idiličnom prirodnom krajoliku, dvije religije, šintoizam i budizam, ostvaruju skladan suživot. Šintoizam je izvorna japanska religija, dok je budizam prisutan kroz dva ogranka: ezoterijski *shingon*, koji potječe od *vajrayana* budizma, i *shugendo*, nastao kao spoj budizma sa šintoizmom pod utjecajem elemenata kineskog taoizma.

Duboko je ukorijenjeno vjerovanje da su planine stanište kami – duhova prirode, ali i prebivalište bogova, te da predstavljaju izvor duhovne moći.

Većina hodočasničkih ruta najvjerojatnije je nastala između 9. i 10. stoljeća, a do kraja 12. stoljeća ova su svetišta gorje Kii učinila najznačajnijom svetom planinom Japana te su to i ostala do današnjeg dana. U ove su svete planine hodočastili carevi i samuraji, plemstvo, budistički redovnici, isposnici, pustinjaci. S vremenom su postale hodočasničko odredište za milijune ljudi, a danas ih godišnje posjeti oko petnaest milijuna ljudi.

Yoshino i Omine

Yoshino i Omine je najsjevernije i najviše sveto mjesto planinskog lanca Kii. Nalazi se u blizini grada Nare.

U području Omine prisutne su dvije religije, šintoizam koji se štuje u svetištima Yoshino Mikumari, Kimpu i Yoshimizu, te *shugendo*, čije je najpoznatije svetište hram Kinpusen.

U temeljima autohtone japanske religije šintoizma je štovanje duhova prirode i predaka. Duboko je ukorijenjeno vjerovanje da su planine stanište kami – duhova prirode, ali i prebivalište bogova, te da predstavljaju izvor duhovne moći. Prema šintoizmu, sve u univerzumu je živo, a ljudi se rađaju čisti i imaju dio božanske duše. Kada se živi život koji nije u skladu s humanom prirodom, čistoća se gubi, a praksa šintoističkih rituala ima funkciju pročišćenja. Molitvama i prinosima kamijima rastjeraju se duhovi koji imaju negativan utjecaj.

U hramu Kinpusen svakog se travnja održava ritual prinošenja cvjetova trešnje. *Sakura*, cvijet trešnje, simbol je prolaznosti i kratkotrajnosti života. U području gdje je smješten ovaj planinski hram, svakog proljeća nestvarno lijepo more trešnjina cvata prenosi i ideje ljepote i buđenja prirode...

Zajedno s hramom Kinpusen, hram Omimesan najznačajnije je mjesto *shugendo* budizma. Jedinstvenog

Hram Kinpusen.

Kumano Kodo - drevni putevi uspinjanja na planinu Kii.

je arhitektonskog stila i manifestira šinto-budističko nadopunjavanje i sklad. Shugendo je zapravo spoj šintoizma i budizma, religija koja je jednostavno šintoističko štovanje planina obogatila učenjima taoizma i budizma. Cilj *yamabushija*, "onoga koji se povlači u planine" i prakticira shugendo, je fizička i duhovna disciplina koja se postiže ustrajnim vježbanjem. S vremenom su *yamabushi* postali vodiči hodočasnika u njihovom usponu prema mjestu boravišta kami.

Kumano Sanzan

Kumano Sanzan naziv je za svetišta smještena na jugoistočnom dijelu vijenca Kii. Prema legendi, jedan od bogova utemeljitelja Japana, Izanami, pokopan je u regiji Kumano.

Najpoznatija Kumano svetišta pripadaju šintoizmu, uz hramove *tendai* ogranka budizma. Ova svetišta međusobno su povezana hodočasničkim stazama – *Kumano Kodo*.

Kodo putevi su drevni putevi uspinjanja na planinu Kii koji se koriste više od tisuću godina. Uz Santiago de Compostela u Španjolskoj i Francuskoj, to su jedini hodočasnički putevi koji su proglašeni za UNESCO-ovu svjetsku baštinu.

Većina planinskih staza, širine tek oko jednog metra, na nekoliko je mjesta popločana kamenim pločama ili vodi stepenicama. Hodanje tim drevnim stazama je duhovno iskustvo koje smjer našeg života može odvesti u novom pravcu.

¹ Tradicionalna japanska "vrata" koja označavaju prilaz šinto svetištima, zapravo su dva vertikalna stupa povezana s dvije horizontalne grede.

Do svetišta Kumano Hongu Taisha smještenog na grebenu, okruženom divovskim cedrom i čempresima vodi dugačko kameno stepenište. Krase ga i trideset tri metra visoki *torii*¹, najviša "vrata" u Japanu.

Od raznih festivala koji se održavaju u ovom svetištu, možda je najzanimljiviji proljetni festival pročišćenja gdje očevi i sinovi zaranjaju u vodu kako bi se ritualno pročistili, te u tradicionalnim nošnjama prelaze dio hodočasničke staze tako što očevi nose sinove kojima u ovom ritualu nije dozvoljeno dodirnuti tlo.

Svetište Kumano Hayatama Taisha nalazi se u gradu Shingu, na jugoistočnoj obali poluotoka Kii. U blizini velike stijene Gotobikiwa, važnog hodočasničkog mjesta, pronađeni su dijelovi brončanog zvona iz 3. stoljeća, što ukazuje na to da se ovo sveto mjesto možda štuje duže nego što se službeno smatra. Festival vatre koji se održava svake godine započinje ritualnim paljenjem baklji u svetištu, koje se dalje nose niz planinu. U sklopu ovog svetišta nalazi se *Nagi*, stablo visoko sedamnaest, a široko pet metara, koje je prema procjenama staro više od osamsto godina. Legenda kaže da ga je zasadio moćni feudalac prilikom rekonstrukcije svetišta. Ono se s najvećom pažnjom njeguje kao sveto drvo i danas.

Na pola puta do vrha planine Nachi, na oko petsto metara nadmorske visine, okruženo cedrovom šumom nalazi se svetište Kumano Nachi Taisha. Lijep je primjer budističkog i šintoističkog ujedinjenja. Od davnina se ovdje štovao sto trideset i tri metra visok slap Nachi, jedan od najviših u Japanu, koji se može vidjeti čak i s Tihog oceana.

Koyasan

Treće sveto mjesto planinskog lanca Kii, Koyasan, nalazi se na južnom dijelu poluotoka, južno od Osake. Sastoji se čak od sto sedamnaest hramova!

Najstariji hram Kongobu sagradio je 1593. godine Toyotomi Kideyoshi, veliki feudalac i samuraj. Kasnije je spojen sa susjednim hramom u glavni hram *shingon* budizma. Iza glavnog kompleksa nalazi se najveći zen vrt u Japanu, ukrašen sa sto četrdeset granitnih stijena dopremljenih iz rodnog mjesta Kobo Daishija, a izgledom podsjeća na par zmajeva koji izranjaju iz mora oblaka.

Kobo Daishi (774. - 835.), poznat i kao Kukai, *Veliki majstor koji je propagirao Dharmu*, bio je budistički monah, kaligraf i pjesnik. Zaslužen je za osnivanje škole *shingon*. Doprinio je vjerovanju da su planine idealna mjesta za praksu Buddhina učenja.

Kukai je otišao u Kinu 804. godine kako bi učio o *Mahavairocana-sutri*, važnom budističkom spisu iz 7. stoljeća. Učitelj mu je bio ugledni i nadaleko čuveni monah Huiguo koji ga je dočekaao s oduševljenjem rekavši: *Otkako znam za tvoj dolazak, očekujem te s nestrpljenjem. Kako dobro, kako lijepo što smo se danas konačno sreli! Moj život se uskoro završava, a opet nemam učenika kojima bih prenio Dharmu. Pripremite, bez odlaganja, prvi stupanj abhisheka...*²

Kukai je vrlo brzo postao majstor učenja. Za Hui-

gua je rečeno da je podučavanje Kukaija opisao kao *prelijevanje vode iz jedne posude u drugu*. Huiguo, koji je umro ubrzo nakon toga, uputio je Kukaija da se vrati u Japan i tamo širi učenja. Kukai u Japan donosi ezoterijski budizam i utemeljuje školu *shingon*, povlačeći se u mir i tišinu planine sa svojim učenicima.

Iako hramovi na planinskom lancu Kii izgledaju nepromijenjeno više od tisuću godina, istina je da su u svojoj dugoj povijesti mnogo puta rušeni i da su na istom mjestu građeni istovjetni. Razlog rušenja i obnove njihova je drvena građa koja u uvjetima visoke vlage zbog blizine Tihog oceana, padalina, tajfuna, potresa, kao i požara, nije dugovječna.

Danas se do mnogih ovih svetišta može doći autobusom, vlakom, brodom, kajakom. Na mnogim postajama postoje moderna odmorišta koja pružaju okrepu hodočasniciima.

Vratimo se par stoljeća, ili čitavo tisućljeće, unatrag. Zamislimo putovanje tek vlastitim nogama, osvježenje u hladnoj planinskoj vodi, mahovinu umjesto jastuka, čaroliju simbioze prirode i svetog koja otkriva svijet mistične ljepote i budi osjećaj divljenja i strahopoštovanja...

Na takvim se mjestima čovjek osjeća bliže samome sebi. Dok nas planina podsjeća na ono čvrsto i trajno u nama što trebamo osvojiti, trešnjin cvijet priča priču o prolaznosti, a drveni hramovi, paviljoni, toriji... pozivaju nas da spoznamo oboje... 卍

² vrsta inicijacije

Zen vrt u sklopu hrama Kongobu, Koyasan.

KAMI – DUHOVI PRIRODE

Marin Božić

Svaka rijeka, stablo, kamen... nisu "neživi" elementi prirode, već živa bića, baš kao i ljudi, životinje, biljke. Kami se nalazi u svemu, od zrna riže do velike planine.

Zavirimo li ispod površine japanske tradicije, naći ćemo se pred istinskim bogatstvom kao što su haiku poezija, *hanami*, keramika za čajnu ceremoniju, *no*-drama, kaligrafija, uređenje tzv. suhih vrtova i mnogo toga drugog. Gledano izvana i bez istinskog razumijevanja, sve navedeno može izgledati kao običan folklor, no pridavanje

pažnje tim naoko jednostavnim elementima zapravo otkriva dubinu japanskog pogleda na svijet.

Japanska tradicija prenosi da je sva priroda živa, odnosno da u svakom elementu vidljive i nevidljive prirode boravi *kami*. Taj svjetonazor izraz je autohtone japanske religije šintoizma, koja je snažno povezana uz kult predaka i tradiciju, uz prirodu

i duh Sunca te koja cijeloj japanskoj kulturi daje uzvišenu jednostavnost. *Šinto* doslovno znači *Put kamija*; pojam *kami* teško je prevediv s japanskog jezika, a obično se prevodi kao božanstvo, duh, bog, no ne treba ga brkati s pojmom boga u ostalim religijama. Možda je najpribližniji prijevod: "bića smještena na visinama".

Šintoizam smatra da se kamiji manifestiraju u svemu što postoji. Svaka rijeka, stablo, kamen... nisu "neživi" elementi prirode, već živa bića, baš kao i ljudi, životinje, biljke. Kami se nalazi u svemu, od zrna riže do velike planine. Takvo je gledanje imalo snažan utjecaj na ljubav Japanaca prema prirodi. Brojni su primjeri koji to potvrđuju, dok je jedan od najpoznatijih odnos Japanaca prema *sakuri*, ukrasnoj trešnji koja ne daje jestiva ploda, već se uzgaja isključivo zbog estetskih i simboličkih razloga, predstavljajući ciklus života i smrti, prolaznost, ljepotu, plemenitost. Kada trešnja procvate, započinje *hanami*, svečanost promatranja trešnjina cvata, u kojoj Japanci sudjeluju bez obzira na dob, zanimanje ili društveni status. Ono čemu se tada dive nije samo fizička ljepota trešnjina cvata, već stvarni sadržaj – njen *kami*.

Japanska tradicija govori da postoji više od osam milijuna kamija. Taj broj ne treba shvaćati doslovno; to je način da se kaže kako ih ima beskonačno mnogo. Svaki kami ima svoju ulogu, a ona može biti i vrlo složena, kao što je stvaranje svijeta, upravljanje nekim aspektom prirode, zaštita nekog objekta, područja ili skupine ljudi, ozdravljenje itd. Kamiji se dijele na kamije Neba i kamije Zemlje. Japanska mitologija prenosi kako je između ove dvije vrste postojao most koji ih je povezivao. No, jednom prilikom most se srušio u more te je taj most (*Kami no michi*) potrebno obnoviti. Šintoizam ovdje naglašava važnost postizanja suživota između prirode i čovjeka te razumijevanja i poštivanja prirodnih zakona.

Svaki kami ima svoje osobine koje se općenito mogu klasificirati u tri skupine. Kako to Japanci prenose, svaki kami ima tri *mitama* (aspekta): *aramitama* (grubost i divljina), *nigimitama* (nježnost i briga za život) i *sakimitama* (briga za druge i njegovanje). Analogno odnosu čovjeka prema određenom aspektu života i prirode, i kamiji mogu djelovati pozitivno i negativno. Na određeni način oni čovjeku služe kao ogledalo te donose logičnu posljedicu koju je čovjekovo djelovanje uzrokovalo. Zato postoje brojne prakse štovanja kamija, no dobar poznavatelj ove kulture uvidjet će kako se istinsko štovanje kamija pokazuje prije svega ispravnim načinom

života, djelovanjem koje je ispunjeno vrlinom i praktičnim poštivanjem onoga što nas nadilazi.

Iako nam se čini kako je ovaj svjetonazor drugačiji od svega nama poznatog, japanski pogled na oduhovljenost svega što postoji naziremo i u drugim kulturama svijeta, primjerice u tradiciji Kelta, Aboridžina, Tibetanaca... Renesansni filozofi ponovno otkrivaju stara znanja prema kojima je "Priroda forma kroz koju Bog pokazuje svoje lice". Nalazi li se ono sveto i božansko samo u hramovima i svetištima ili možda i puno šire od toga? Japanska predaja nas potiče da otvorimo oči duše i potražimo inspiraciju u svemu što nas okružuje – u onom bitnom, oku nevidljivom. ☸

EGIPATSKA JEZGRA BROJ 7

Način na koji su građene piramide i ostale monumentalne građevine drevnog Egipta još uvijek je otvoreno pitanje koje se opire službenim objašnjenjima koje nudi suvremena znanost.

U mnogim egipatskim građevinama, naročito u onima u kojima su prikazani ljudski oblici, primjećuje se simetrija, vjerojatno da bi se naglasila savršenost lika kojeg predstavljaju. Tako se, naprimjer, na monolitnoj statui Ramzesa II. u Luksoru jasno može uočiti da dijelovi lica predstavljaju pravilan uzorak koji se uklapa u mrežu tzv. Pitagorina trokuta (čije stranice imaju odnos 3:4:5). Također, za razna reljefna udubljenja pretpostavlja se da pojedine točke na skulpturi predstavljaju referentna mjesta na koja su se oslanjali alati za njihovu obradu.

Budući da ne postoje dokazi da su drevni Egipćani raspolagali tehnologijom našeg modernog doba koja bi im omogućila strojnu obradu materijala, nije nam poznato koja su sredstva i alate koristili za postizanje tolike preciznosti u izradi građevina i predmeta koje su izrađivali. Nejasno nam je i to na koji su način rezali komade granita.

Nedvojbena primjer toga je tzv. granitna jezgra br. 7, cilindričnog oblika visine jedanaest centimetara, koja cijelom površinom ima žlijeb u obliku spirale, a izgleda kao da je nastala pomoću stroja. Pronašao ju je engleski arheolog William Flinders Petrie koji je krajem 19. stoljeća sakupio kamene uzorke koji se ne mogu izraditi nama poznatim ručnim alatima.

Petrie je tvrdio da se na osnovu oblika žlijeba može zaključiti da je brzina njihove izrade po dijametru od 15,25 cm trajala samo deseti dio sekunde, kao i da se čitav proces brazdanja cilindra obavljao u kontinuitetu.

Stvarna dubina žlijeba iznosi maksimalno 0.1 mm, dok se udaljenost između žljebova duž cijele jezgre kreće od 1 do 2 mm. Uzimajući u obzir sam sastav granita, dubina žlijeba je veća u dijelu gdje se nalazi kvarc, u odnosu na dijelove sa feldšpatom¹ koji je tvrdi. Prema današnjim spoznajama, to bi se teoretski moglo postići ultrazvučnom tehnikom bušenja, ali ne znamo kako bi mogao izgledati sam alat za bušenje. Ipak, na osnovu ovog uzorka može se zaključiti da je tehnika rezanja granita u Egiptu bila daleko iznad tehnologije koju imamo danas u 21. stoljeću.

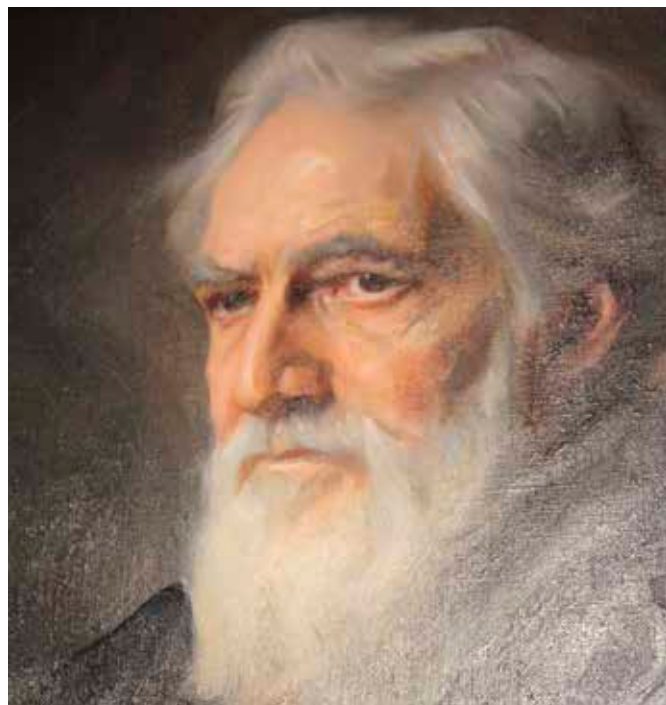
Međutim, ne postoji dokaz da su žljebovi nastali rezanjem granita; to je moglo biti izrađeno i kasnije iz nekog drugog razloga. Budući da nije poznato da su Egipćani koristili naprednu strojarsku tehnologiju pri izgradnji gra-

¹ Silikatni mineral na bazi kalija koji čini oko 60% granita, uz kvarc i liskun.

² Korund (šmirgl) je vrsta minerala, kristalni oblik aluminijevog oksida. Na Mohsovoj skali se nalazi pod brojem 9 što znači da je drugi najtvrdi mineral poslije dijamanta.

Ramzes II. u Luksoru

William Flinders Petrie

devina, nastala je teorija da se rezanje granita vršilo primjenom nekog kemijskog sredstva. Poznato je da je kvarc mnogo reaktivniji od drugih komponenti granita prilikom primjene raznih kemikalija, kao i da je pri tome njegova brzina otapanja mnogostruko veća.

Zanimljiva je teorija ruskog znanstvenika Nikolaja Vasjutina da se sličnim alatom koji se koristio u kiparstvu drevnog Egipta mogla napraviti i rupa u tvrdom materijalu kakav je granit. Udarne glave samog alata predstavlja bakreni cijev, koja je inače manje tvrdoće negoli sam granit. Međutim, koristeći abrazivni prah korunda² pomiješan s vodom, u izravnom kontaktu s granitom čija su zrnca visoke tvrdoće, moguće je rotiranjem i pritiskom na bakrenu cijev ostvariti željeni prodor u sam materijal. Sama teorija, iako iskustveno dokazana, nije dala objašnjenje i za žljebove kakvi su se našli na Petrijevoj granitnoj jezgri br. 7.

Među raznim teorijama koje nastoje objasniti kako su drevni Egipćani uspjeli napraviti građevine koje i danas predstavljaju svjetska čuda ponekad se predlažu jednostavna rješenja koja mogu biti bliža istini, a koja ne uključuju poznavanje visokosofisticirane tehnologije kakvu imamo danas.

Bez obzira na i dalje nerazjašnjene tehnološke metode obrade, mnogo je važnije pitanje što ih je to inspiriralo na megalitnu i vrlo preciznu izgradnju? Očito su bili više zaokupljeni trajnim i sakralnim idejama kad su čovječanstvu u nasljeđe ostavili ovakva izvanvremenska kamena remek-djela. 🏛️

***Trebamo težiti ne samo novom svijetu,
nego boljem svijetu.***

***Mislim da novo samo po sebi nema vrijednosti...
Novo je vrijednost samo u onoj mjeri u kojoj nas
vodi prema dobru, vrlini i djelotvornosti.***

Jorge Angel Livraga